

ומגרעותיה ובדיוק משקל של כל פרק מפרקיה, כדי להתאים את הנידון אל סעיף ההלכה המכוון עליו. ומרובים המכשולים של ההתאמה כוזבת, מהמכשולים ביסוד ההלכה. זאת אומרת: אף שאין הדיין אומר על מותר אסור ועל אסור מותר בכל זאת הוא נכשל בהמעשה שבא לידו ומחליט בכח מדומה שזו שבא לידו היא של הסעיף הידוע, בעת שהעלים עין מקו דק רב הערך בפלילת המשפט הנבנה תמיד על קיום שכליים דקים, ובהעלמה זו הוציא משפט מעוקל מעוות לא יוכל לתקן.

ובשל העיון האחרון נשללה ההוראה מן ההמון אף בדברים שהאסור והמותר מפורסם תכלית הפרסום ונתנה לחכמים שבכל דור לחקות לאשורה של כל שאלה המופיעה מזמן לזמן שהחכמים יפתרוה מנקודת עיון מקיף והסתכלות בהירה' (קובץ אגרות חזון איש ח"א לא).

דף לה

'הניחא למאן דאמר אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב' — שהואיל ואין קרבן יחיד דוחה יו"ט, שוב יכול אתה לומר שרציחה דוחה קרבן יחיד, כי אין 'קל וחומר' המלמד להפך.

משמע מכאן שזה שאין נדרים ונדבות קרבים ביום טוב — דין תורה הוא. שאם מדרבנן — הלא עדיין יש כאן 'ק"ו' מדאורייתא המנגד ל'מעם מזבחי'. ואכן כך כתבו הראשונים (בביצה יב כו ובשבת כד — ע"ש בתוס' וברשב"א. וכן בתמים דעים להראב"ד, קכ). [וצ"ע במאירי (ביצה כ) שנראה שאינו איסור תורה ממש].

'אשרו חמוץ — אשרו דיין שמחמץ את דינו' — ובדיני נפשות מדבר הכתוב, שנאמר למעלה ידיכם דמים מלאו (חדושי הר"ן. וע' חדושי רבנו יונה).

ז'ליגמריה לדינא בשבתא וליקטליה בחד בשבתא — נמצא אתה מענה את דינו... — היו יכולים לומר משום גזרת חכמים שאין דנים בשבת, אלא שאמרו טעם דאורייתא (כן תרצו התוס' בביצה לו: בתירוק אחד. וכן באר רבנו יונה כאן. ושיטת ר"ת כמו שסתמו התוס' כאן, שלא גזרו אלא בדיני ממונות. וע' שער המלך שבת כג, יד).

'ליבא דאינשי אינשי' — לכאורה מתפרש 'אינשי' [השני] מלשון שכחה. כלומר הרגשת לב האדם נשכחת. אבל יש מפרשים 'לב האדם — אדם' [על משקל 'דוכתא דאינשי אינשי'; 'ר'פתא דאינשי אינשי']. כלומר לב האדם הוא האדם, בו הוא מיוחד ומשונה מרעהו, ואין הדבר תלוי בפה אלא בלב, וכיון שאין הסופרים יכולים לכתוב מה שבלבו, חוששים שמא לא יוכל להתישב בדבר כבראשונה (ע' תורת חיים וחכמת שלמה).

'הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת, יכול יחזור ויטמא... תלמוד לומר ולאחתו — לאחתו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה' — יש לפרש הדרש: ניקוד האל"ף בפת"ח (ולאחתו) הוא שלא כפי כללי הדקדוק, שהיה לו להיות בחטף פתח [כדרך שכתוב בפרשת אמור לענין כהן הדיוט — וְלֹאֲחֹתוֹ]. ולכן דרש מלשון 'איחוי' — שיצא מידי כרת המכרית נשמתו, והיינו זה שהלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו [שדינם בהכרת] ומת לו מת — לא יטמא, לצאת מידי הכרת.

וכן אמרו (במדרש שיר השירים ה,ב) על הפסוק פתחי לי אחתי רעיתי וגו', 'אחותי' — שנתאחו לי במצרים בשתי מצוות, בדם הפסח ובדם מילה. וזה מרמז כאן בולא אחתו — כלומר, אפילו אותן שתי מצוות אלו המאחים את ישראל לקב"ה — נדחות הן מפני מת מצוה (הגהות רא"מ מפינסק ברכות יט [ומובא בשמו ב'העמק דבר' נשא]. וכע"ז כתב חתנו בעל תורה תמימה — שם).

(ע"ב) 'רציחה תוכיח שדוחה את העבודה...' — רש"י הביא את דרשת ר' עקיבא (ביומא פה.) מעם מזבחי — ולא מעל מזבחי, שאם התחיל בעבודה אינו מפסיק.

ואולם מדברי הרמב"ם (רוצח ה,יב) משתמע שהרוצח במזיד, לוקחים אותו להורג אפילו התחיל לעבוד, ורק רוצח בשוגג המזבח קולטו. וכתב המשנה-למלך (שם) שמקורו של הרמב"ם מסוגיתנו, מכך שאמרו שרציחה דוחה את העבודה, משמע בכל אופן. (והוסיף ראייה מדברי אב"י להלן. ע"ש, וצ"ב). ויש שכתבו לפרש בשיטתו שכוונת הדרש 'ולא מעל מזבחי' — בכהן העובד ויודע עדות על פלוני שרצח, אין מזקיקים אותו לבוא ולהעיד עד שיגמור עבודתו (פירוש זה הביא המאירי ביומא שם. וכן כתב האור-שמח על פי המכילתא).

ולפי זה יתכן שלשיטת הרמב"ם, הרוצח פסול לעבודה ואם עבד — חילל. שהרי בתוס' בסוגיתנו מבואר שזה שאין הרוצח מחלל עבודה, הוא משום 'מעם מזבחי' — ולא מעל מזבחי'. אבל אם לא דרשינן להכי, או אם הכוונה לידוע עדות, אין כל ראייה שהרוצח כשר לעבודה, והרי אפילו לנשיאות כפים פסול, כמו שהקשו התוס' (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"ג נג,ו. וכ"כ שם בדעת רבנו אפרים. וע"ש בס"ג נ,ב ובח"ד פח).

'אמר אב"י: השתא דאמרת אין רציחה דוחה את השבת, אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר...' — לפי המבואר בתוספות נראה שאין כוונת אב"י לחלוק על עצם הדין שרציחה דוחה את העבודה, אלא כוונתו רק להקשות על תירוץ ר' יוחנן, שאין די בו כדי לתרץ את שאלת ריש לקיש, כי מנין פשוט לך שרציחה דוחה את העבודה, עד שאתה אומר 'רציחה תוכיח'. ועל כרחנו יש לימוד כלשהו שאין קבורת מת מצוה דוחה את השבת. וכיון שיש לימוד אחר, שוב נדחה ה'קל וחומר' לרציחה, כי יש לומר מת מצוה יוכיח שאין דוחה את השבת ודוחה את העבודה (כן כתב ר' צדוק הכהן, בסוף 'לקוטים מכת"י' שבסו"ס שיחת מלאכי השרת).

וכבר הביאו (ע' גליוני הש"ס ועוד) מהשאלות (ויחי) שדרשו ממקום אחר שאין קבורת מת מצוה דוחה שבת.

*

'... מינשו טעמייהו, אף על גב דשני סופרי הדיינין עומדים לפנייהם וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין, נהי דבפומא כתבין, ליבא דאינשי אינשי' — זו לשון ר' צדוק הכהן מלובלין (בספרו מחשבות חרוץ טו, עמ' 113) בענין איסור כתיבת התורה שבעל-פה:

'... וכל זמן שהיו כל ישראל יחד בארץ ישראל ולמדו תורה התלמידים מפי רבותיהם, נאסרה הכתיבה, כדי שלא יסמכו על מה דכתיבא ומנחא, ויצטרכו ללמוד מפי הרב, דאין דומה לומד מפי רבו למפי כתבו, וכמו שכתוב והיו עיניך ראות את מוריד, וכמו שאמרו (בהוריות יב.) תחזו לפומיה — כי בפה מתגלה מעמקי הלב, מה שאין כן בכתב שאי אפשר לכתוב מה שבלב, וכמו שאמרו בסנהדרין דאף על גב דסופרי הדיינים כותבין, ליבא דאינשי אינשי. והתלמיד השומע

מפי רבו הוא משיג מה שבלבו. 'כי הבדל בין כתיבה לדיבור, כי בכתיבה הוא רק התגלות החכמה שבמוחו ומחשבתו, אבל הדיבור הוא התגלות הבינה שבלב, שזה נגלה בדיבור כפי איכות הדיבור ותנועתו ניכר עליו מה שבלבו, כידוע שיש הכרה בדברים אם יוצאים מן הלב ואם מדבר בתוקף או בנחת בכעס או רצון וכיוצא בו הלשון קולמוס הלב (כמ"ש בחובת הלבבות — שער הענוה), וניכר ומלוּבש בדיבורו הבינה שבלב, משא"כ בכתיבה מלוּבש רק החכמה...'. 'לקוטי מאמרים' ז, עמ' 105.

אבל אחר שנפזרו בגלות לכל קצוות עד שאם יצטרכו ללמוד מפי רב היתה התורה משתכחת ח"ו, הרי הכתיבה מצוה חיובית. ואף על פי שכל תורה שבעל פה האידנא גם כן כתיבה ומנחא כבר, מ"מ גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל הוא בכלל תורה שבע"פ שנגלה למשה רבינו ע"ה כמשאז"ל, ומשחידשו בעולם הזה צריך שישאר הדברים לעולמי עד בעולם הזה גם כן על ידי הכתיבה. ועל כן הזהירו הקדמונים לכתוב כל מה שמחדש, כמו שכתוב בספר חסידים (תקל) והמגיד לה' בית יוסף' וכדומה — כי אין האדם יודע איזה יכשר, ואולי הוא החידוש של תורה שבעל-פה השייך לחלקו שלא נגלה עדיין לשום אדם בעולם, והוא לכך נוצר להביא חידוש תורה לעולם הזה וצריך שלא יאבד באבדו ח"ו, דאז ח"ו יצטרך להתגלגל, רק יוציאנו בפועל בעוה"ז על ידי דיבור פה לתלמידים או ע"י כתיבה.

וראייתי כתוב על שם חכם גדול אחד שלא כתב שום דבר מחידושי מעודו, וטעה כפי מה הכתיבה, כי הוא זוכר הכל ולא שכח שום דבר ממשנתו ומחידושי מעודו, וטעה כפי מה שאמרנו, כי אין כונת הכתיבה לעצמו לבד, רק לדורות הבאים, ואף על פי שכבר יש ספרים הרבה בעולם ועשות ספרים אין קץ, מ"מ כל תלמיד ותיק יש לו דבר חידוש השייך לחלקו שלא יוכל אדם אחר ליגע בו... וכן הוא בהרא"ש ובטוש"ע (יו"ד ער) דהאידנא עיקר מצוה ר'כתבו לכם את השירה הזאת' בכתיבת תורה שבעל-פה.

(וכי"ב יש בלקט שיחות מוסר להגרי"א שר. ח"ב עמ' שלד).

דף לו

'לא תענה על רב — לא תענה על רב' — כתבו ראשונים (חדושי הר"ן ורבנו יונה ונמו"י. וכ"כ הרדב"ז בשו"ת, ח"א שח): אין האזהרה על הקטן שלא יחלוק על הגדול — שהרשות בידו לחלוק על המופלא שבבית דין, ואף אסור לו לומר דבר בניגוד למה שהוא סובר, אלא הזהיר הכתוב את הגדול שלא יתחיל לומר דבריו, שמא הקטנים יימנעו מלומר את דעתם משום כבודו או משום שסומכים על הגדול שאינו טועה ולא ישימו אל לבם לעיין ולחפש להצלת הנידון.

אבל מלשון רש"י (כאן ולעיל לב. ד"ה מן הצד) יש לדייק שאין לקטן לחלוק על המופלא. (וכן כתב רבנו יונה בשיטתו, והשיג כנ"ל. ואמנם המהרש"א, וכן בשו"ת אג"מ או"ח ח"א קט, דייקו מרש"י להפך. וכן כתבו שם בדעת התוס'. ובאג"מ הביא מדברי הרמב"ם בפרוש המשנה, שהיא אזהרה לקטן שלא לחלוק על המופלא).

אך נראה מצד הסברה שאין הכוונה שיאמרו דבר שאין לבם מסכים עמו, שהרי אמרה תורה מדבר שקר תרחק. וגם לא יתכן שמשום כבוד המופלא יהא פוסק דין מות על אדם בניגוד לדעתו. על כן היה נראה לפרש שאם הגדול אמר דעתו והם סבורים אחרת, יצטרכו להסתלק מן הדין או לומר 'איני יודע'. שו"ר בחזון איש (סנהדרין יז, ג) שפרש דברי רש"י, שעיקר האזהרה הוא על הקטן שלא לחלוק על הגדול

דין המזבח מקדש את הראוי לו, נתבאר בזבחים פג.
דין שלשה שנכנסו לבקר את החולה — בב"ב קיג.

דפים לד — לה

- עז. א. דיני נפשות, האם אפשר לדון ולהעניש בלילה?
ב. דיני נפשות, האם גומרים את הדין ומבצעים אותו ביום שנשאו ונתנו?
ג. האם דנים דיני נפשות בערבי שבתות וימים טובים?
א. אין גומרים דיני נפשות אלא ביום (והוקע אותם לה' נגד השמש. והוקעה זו תליה שלאחר סקילה).

ב. דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה (שחובה להלין את הדין כדי לצדקו, שמא ימצא בלילה זכות (רש"י), משום שנאמר צדק ילין בה (ר' הנינא); אשרו חמוץ — אשרו דין שמחמץ את דינו. רבא).

כיצד? לא מצאו לו זכות, מעבירים הדין למחר, ומזדווגים זוגות וזוגות (ביום הראשון לאחר שהעבירו, היו מזדווגים הדיינים בבתייהם או בשוק ונושאים ונותנים בדבר. רש"י). היו ממעטים ממאכל ולא היו שותים יין כל היום. ונושאים ונותנים (כל אחד עם זוגו או עם עצמו בביתו. רמב"ם) כל הלילה. ולמחרת משכימים ובאים לבית דין. וכל אחד אומר אם עומד במקומו הראשון, אם לאו [והמלמד זכות אינו חוזר ומלמד חובה, רק בשעת גמר דין כשעומדים למנין, כאמור]. ועומדים למנין (עפ"י משנה מ.).

פסקו הדין לחיוב, יש לבצעו מיד — שאסור לענות הדין.
[חייבי סקילה שדינם בתלייה, משהים את גמר דינם עד סמוך לשקיעת החמה, כדי שלא יתרשלו בקבורתם וישכחום, אלא יורידום מיד מהעץ לקברם (מו:)].

יש סוברים שאם כל הדיינים אמרו חייב, אין מלינים את דינו אלא מחייבים לאלתר, שהרי אין מקום למצוא לו זכות. ואולם לפרש"י ושאר מפרשים באופן זה פטור מכלום, כדלעיל יז.

- ג. אין דנים דיני נפשות בערב שבת או בערב יום טוב, שהרי לגמור הדין לחובה באותו יום — אי אפשר, משום הצורך בהלנת הדין. ולגמור דינו ולהרגו בשבת אי אפשר, שאין רציחה דוחה שבת. ולגמור הדין בשבת ולבצעו ביום ראשון — הרי אתה מענה את דינו. ולעכב את גמר הדין עד ליום ראשון — אין עושים כן שמא ישכחו טעמם, שאעפ"י שסופרי הדיינים כותבים טעמי הדין, ישוב הטעם כראוי נשכח מן הלב, ולא תמיד אפשר להעלותו על הכתב כהוגן — הלכך אין דנים.

דין עשיית שני דיני נפשות ביום אחד — ע' להלן מה-מו.

דפים לה — לו

- עח. א. האם קבורת מת מצוה דוחה שבת?
ב. האם עבודת המקדש של ציבור ושל יחיד, דוחה שבת ויום טוב?
ג. האם קבורת מת מצוה דוחה את העבודה?